

شاداب‌سازی

کلاسی درسی

فرایندهای ذهنی که شکل دهنده‌ی فعالیت‌های ذهنی سازمان‌یافته‌اند، «توجه» می‌گویند. از نظر معلم نیز توجه یعنی «تجلی اراده‌های فعال یا ادراک آگاهانه‌ی محرک حسی».

توجه بر دو نوع است:

الف) واکنش ابتدایی: مانند وقتی که سر را به طرف صدا بر می‌گردانیم.

ب) توجه ارادی و ادامه‌دار: مانند عملی اجتماعی که دانش‌آموز از خود بروز می‌دهد.

توجه کردن یک انتخاب است، نه استعدادی که برخی از آن بهره‌مند هستند و برخی بی‌بهره. توجه کردن محصول رفتار و اعمال دیگران نیست، بلکه عبارت است از اینکه خودمان را مقید کنیم به سخنان دیگران خوب گوش دهیم و پدیده‌های اطرافمان را خوب ببینیم.

راهبردهای جلب توجه

آیا شما هر روز، برای شروع درس، یک نوع رفتار را از خود نشان می‌دهید؟ اگر تا به حال چنین بوده است، از این پس در رفتار خود تجدیدنظر کنید. روان‌شناسان معتقدند یکی از راه‌های جلب توجه ارائه‌ی محرک‌های بدیع و نامعمول است. برای جلب توجه فراگیرندگان روش‌های متعددی به

عکاس: ثریا ابراهیمی

محمدحسن بهروزیان

استاد بازنشسته‌ی دانشگاه فرهنگیان

اگر فضای آموزشی با نشاط و شادی همراه شود، یادگیری به شیوه‌ی مطلوب‌تری انجام می‌گیرد. کلاس مفرح، گذشته از بهره‌وری بیشتر برای دانش‌آموزان، برای معلم نیز دل‌نشین‌تر و راحت‌تر است. هرچه دانش‌آموزان در کلاس درس احساس بهتری داشته باشند، استعدادهای بالقوه‌شان شکوفاتر می‌شود و در نتیجه روند فعالیت‌های یاددهی‌یادگیری به شیوه‌ای اصولی‌تر و منطقی‌تر دنبال می‌شود. به همین منظور در روش‌های نوین تدریس به فعال‌سازی هوش هیجانی در راستای شاداب‌سازی روحیه‌ی فراگیرندگان توجه خاصی شده است. این نوشته تلاش می‌کند روش‌هایی کاربردی برای شاداب‌سازی کلاس درس ارائه دهد.

کلیدواژه‌ها: سازمان‌دهی فضای یادگیری، فنون جلب توجه، انجام رفتارهای غیرمعمول، به‌کارگیری روش سؤال‌محور

سازمان‌دهی فضای یادگیری

فضای یادگیری را می‌توان عامل مهمی در شاداب‌سازی کلاس به حساب آورد. سازمان‌دهی این فضا به عواملی بستگی دارد که عبارت‌اند از:

الف) متناسب بودن با هدف‌های درس؛

ب) متناسب بودن با هدف‌های روش تدریس پیشنهادی؛

ج) متناسب بودن با ویژگی‌های دانش‌آموزان.

جلب توجه در کلاس و همچنین روش تدریس مناسب در شاداب‌سازی نقش مهمی ایفا می‌کند. در این‌باره توضیح می‌دهیم:

جلب توجه

در علم روان‌شناسی معمولاً به جهت‌دار بودن و انتخاب

کار گرفته می‌شوند. در اینجا به چند شیوه‌ی جلب توجه اشاره می‌کنیم:

۱. آغاز صحبت با کلمات انتظاری

- معلم می‌تواند سخن خود را با چنین کلماتی شروع کند:
- بچه‌ها باور نمی‌کنید امروز چه اتفاقی افتاد... .
- بچه‌ها شنیده‌اید که... .
- راستی می‌دانید امروز چرا دیر آمدم
- چرا امروز این اسم‌ها را برای گروه‌های شما انتخاب کرده‌ام... .

۲. انجام رفتارهای غیرمنتظره (نامعمول)

در آغاز برخی جلسات درس معلم می‌تواند رفتارهای غیرمنتظره‌ای از خویش نشان دهد. این رفتارها باعث جلب توجه دانش‌آموزان خواهند شد. مثلاً معلم پس از ورود به کلاس با همه‌ی دانش‌آموزان دست بدهد. (ایجاد دوستی و علاقه باعث جلب توجه می‌شود). یا معلم چند تانیه بدون اینکه حرفی بزند، در کلاس قدم بزند (انتظار باعث جلب توجه می‌شود. البته سعی کنید انتظار آن‌ها زیاد طول نکشد؛ چون ممکن است کلاس با هرج‌ومرج روبه‌رو شود) یا معلم به همه‌ی بچه‌ها شیرینی بدهد یا اینکه یک لطیفه‌ی آموزنده یا داستان کوتاه تعریف کند.

انجام رفتارهای غیر منتظره می‌تواند به شکل‌های متعدد صورت بگیرد:

الف) دیداری و از طریق تخته‌سیاه

- از دو سمت شروع به نوشتن کنید.
- عنوان درس را از سمت چپ تخته سیاه بنویسید.
- عنوان درس را وارونه بنویسید.
- کلمات عنوان درس را در هم بریزید.
- عبارات غیر معمول بنویسید.
- تخته را خط‌خطی کنید.
- وانمود کنید که روی تخته می‌نویسید (به شکل نمایش ایمایی یا پانتومیم).
- از پایین به بالای تخته بنویسید.
- تمام کلمات را به‌صورت بدون نقطه بنویسید.
- املائی کلمات را اشتباه بنویسید.
- تمام کلمات را به صورت حروف جدا بنویسید.

ب) گفتاری و از طریق بیان کلمات و عبارات غیر معمول

- مو بلندها بیشتر دقت کنند.
- پیرمردها بیشتر دقت کنند.
- از این لحظه به بعد خود را خلاق کنید.
- از این لحظه به بعد فقط با گوش کردن نمی‌توانید حرف‌هایم را متوجه شوید.

۳. تغییر محرک

در هنگام تدریس محرک‌های گوناگونی نقش آفرینی می‌کنند. برخی از این محرک‌ها عبارت‌اند از:

الف) صدای معلم (عادی، موزون، خفیف، مقطع و بریده‌بریده)

ب) محرک‌های دیداری (مثل پوستر یا شکل اشیا)

ج) تخته‌ی کلاس

د) مطالب مکتوب در کتاب درس

ه) صدای ضبط صوتی که موضوع درس را بیان کند. (توسط یک دانش‌آموز، چند دانش‌آموز یا خود معلم)

و) محرک صدای رادیو

استفاده‌ی طولانی از هر کدام از این محرک‌ها باعث خستگی و البته بی‌توجهی دانش‌آموزان خواهد شد. بنابراین معلم باید محرک‌ها را تغییر دهد و ایجاد تنوع کند.

۴. تأکید

افزایش یا کاهش شدت محرک‌ها، هر دو به تأکید بر یک مفهوم یا پدیده منجر می‌شوند. مثلاً شدت یک صدا، شدت رنگ یا شدت نور که همواره باعث جلب توجه می‌شود. کاهش در موارد یادشده نیز می‌تواند باعث جلب توجه شود.

۵. تکرار

تکرار معمولاً، اجتناب از یک محرک را مشکل‌تر می‌سازد. محرکی که چندین بار تکرار شده باشد از محرکی با همان درجه با تکرار کمتر، در نظام ذهنی شنوندگان سریع‌تر و بهتر وارد می‌شود. در تبلیغات بازرگانی صدا و سیما و روزنامه‌ها نیز به‌شدت از راهبرد تکرار استفاده می‌شود. تکرار تبلیغ یک کالا رفته‌رفته باعث رونق بازار آن کالا خواهد شد. بنابراین، معلمان نیز باید از این راهبرد سود ببرند. نکات کلیدی و مهم درس‌ها را از زبان خود یا دانش‌آموزان تکرار کنند تا توجه دانش‌آموزان را به آن‌ها جلب کنند و درجه‌ی اهمیت آن را به دانش‌آموزان نشان دهند.

۶. حفظ ارتباط غیر کلامی با همه‌ی دانش‌آموزان

کاهش بحث کلامی و ایجاد ارتباط عاطفی با دانش‌آموزان متضمن شکل‌گیری یادگیری پایدار است. نشانه‌های غیر کلامی نقش اساسی در این راستا ایفا می‌کنند و می‌توانند «جایگزین» پیام‌های کلامی شوند؛ مثلاً به‌جای گفتن بله سر را پایین بیاورید. این نشانه‌ها همچنین می‌توانند پیام‌های کلامی را «تقویت» کنند؛ مثلاً همراه گفتن «خداحافظ» دست خود را هم تکان بدهیم. حرکات اعضای بدن، دست، سر و ژست‌های چهره و چشم، برای حفظ ارتباط غیر کلامی بسیار کمک‌کننده‌اند.

۷. از بین بردن موانع جلب توجه

برخی از این موانع عبارت‌اند از:

- کاهش صداهای مزاحم؛ ● جدا کردن بچه‌های شلوغ از همدیگر؛ ● دور کردن اشیای مزاحم مثل کاپشن و دستکش و کیف از روی میزها؛ ● تنظیم سرما و گرمای مناسب کلاس.

۸. تأکید بر فعالیت‌های عملی

واگذاری مسئولیت در کار کارگاهی یا اصلاح فعالیت‌های یکدیگر نمونه‌ای از این فعالیت‌های عملی به شمار می‌آیند.

۹. پرسش

سؤال‌های مناسب توجه فراگیران را به‌شدت به‌سوی خود جلب می‌کند.

الف) اصول حاکم بر تعلیم و تربیت سؤال‌محور

- دانش‌آموز نباید از لذت سؤال کردن محروم شود.
- سؤال کردن را باید به‌عنوان انرژی مترکام و آزادنشده قلمداد کرد.
- برای نادانسته‌های دانش‌آموزان مانند دانسته‌های او باید ارزش و اهمیت قائل شد.
- باید به دانش‌آموزان کمک کرد تا هر دانستنی را پلکان برای صعود به مرحله‌ای عمیق‌تر و گسترده‌تر برسانند.
- باید از دانش‌آموز خواست آنچه را نمی‌داند آشکار سازد تا برای یادگیری او از آن‌ها استفاده شود.

ب) شیوه‌های عملی حاکم ساختن تعلیم و تربیت سؤال محور

- برنامه‌ی درسی به‌طور کامل از پیش تعیین شده و استاندارد و یکنواخت نباشد تا در درس‌های متعدد به تناسب پرسش‌های دانش‌آموزان روند تدریس جهت بگیرد و به او حق انتخاب داده شود.
- معلم با شیوه‌های گوناگون کنجکاوی، احساس نیاز، علاقه و انگیزه‌ی یادگیری مباحث را به‌گونه‌ای در دانش‌آموز ایجاد کند که او با مطالب ارتباط عاطفی برقرار کند و بتواند خودش سؤال کند و درس برایش معنادار و لذت‌بخش باشد.
- آگاهانه و به‌عمد فرصت‌هایی فراهم شود تا دانش‌آموزان به آنچه آموزش داده شده‌اند، بیندیشند که باید معلم از بمباران اطلاعات باز ایستد.
- فرصت هرچه بیشتر برای دانش‌آموزان به‌منظور ارتباط با محیط پیرامون خود ایجاد شود.
- عادت به پرسش کردن تقویت شود؛ به این منظور معلم باید به‌طور صریح از پاسخ‌دادن به سؤالاتی که جوابشان را نمی‌داند اجتناب و حتی در بعضی موارد به‌طور مصنوعی وانمود به ندانستن کند.
- پرسش‌هایی فراتر از محتوای تدریس، بعد از درس، طرح شود تا دانش‌آموز بفهمد دانستنی‌های مربوط به آن موضوع تمام نشده است و مطلب ادامه دارد.
- در ارزشیابی هم از دانسته‌ها و هم از آموخته‌های سلیبی آنان سؤال شود تا هم اهمیت موضوع تدریس مشخص شود و هم معلم در یاد در سوق دادن دانش‌آموزان به مسیر یادگیری پویا تا چه اندازه موفق بوده است.
- فرصت‌هایی برای دانش‌آموزان فراهم شود تا درباری سؤال‌های خود با یکدیگر مشورت کنند.

روش تدریس اکتشافی

روش تدریس اکتشافی یکی دیگر از شیوه‌های مناسب برای ایجاد انگیزه‌ی بیشتر در راستای فعال ساختن فراگیران و در نتیجه، شاداب‌سازی فضای آموزشی حین تدریس است که در مقایسه با روش اکتسابی می‌تواند فرایند آموزش را بهبود بخشد. روش تدریس اکتشافی با توجه به موضوع درس و ویژگی‌های دانش‌آموزان تابع مراحل متفاوتی است.

یادگیری از طریق روش تدریس اکتشافی بدین‌گونه است که فراگیران تشویق می‌شوند تا موضوع درسی را که قرار است بیاموزند، خودشان کشف و برای آن راه‌حل صحیح را پیدا کنند.

سطوح مختلف در به‌کارگیری روش تدریس اکتشافی در قیاس با روش تدریس اکتسابی

مسئله (سؤال)	روش حل مسئله	حل مسئله
معلم	معلم	دانش‌آموز
معلم	دانش‌آموز	دانش‌آموز
دانش‌آموز	دانش‌آموز	دانش‌آموز
دانش‌آموز	معلم	معلم

